

Lapszemle.

Zeitschrift f. d. ntl. Wissenschaft u. Kunde des Urchristentums. 1904.

1. szám.

Preuschen E. (Darmstadt). *Todesjahr und Todestag Jesu.* Szerzőt a vizsgálódásra Achelisnek 1902 nov. 1-én a göttingeni tudományos akadémiában tartott e tárgyú felolvasása indította, a mely azóta nemcsak könyv alakban is megjelent, hanem bizonyos javításon is ment át. Nevezetesen Achelis a felolvasásában astronomiai alapon azt mutatta ki, hogy Pontius Pilátus 10 éves hivataloskodása alatt kétszer esett a péntek Nisan 14 illetve 15-re, még pedig 783-ban, vagyis Kr. u. 30-ban április 6=Nisan 14. péntek, s ez esetben a jánosi adat áll meg, hogy Jézus az ünnep előtt halt meg s így a törvényes paschát meg nem ehette; 786-ban, vagyis Kr. u. 33-ban pedig április 3=Nisan 15 a péntek, mely esetben a synoptikusok adata áll meg, hogy Jézus a törvényes páscha vacsorát elköltötte. A *Christliche Welt* 1903 évi folyamában, a 327. és 882. oldalon azonban, miután előbb már a tudós világot bejárta Achelisnek a berlini csillagászati intézet által is hitelesített kiszámításának dicsősége, maga Achelis igazítja ki az előbbi adatokat oly módon, hogy 33-ban április 3-án a péntek Nisan 14-ére, 30-ban pedig április 7-én a péntek Nisan 15-ére esett. *Schmiedel* a *Protestantische Monatshefte* 1904. évi 9. számában Achelisnek ezt a tévedését gúnyos megjegyzésekkel találja föl és végül azt a következtetést vonja le, hogy Jézus születésének és halálának idejét lehetetlen pontosan kiszámítani. Schmiedel ezzel a negatív eredménnyel elégszik meg, Preuschen ellenben más adatok segítségével újra megindítja a számítás kísérletét. Abból a bizonyos tényből indul ki, hogy Jézus pénteken halt meg. Már most az az első nehézség, hogy mert Jézus a synoptikus evangéliumok szerint a törvényes paschát még elköltötte, s mert a páscha vacsorát a

zsidók mindig Nisan 15-én, a mi természetesen este kezdődött, tartották, a Jézus halálát hozó pénteknek feltétlenül Nisan 15 napjának a folyamatára kellett esnie. Ennek ellentmond a János evangéliuma, mely szerint Jézus pénteken halt ugyan meg, de nem 15-én, hanem 14-én reggel végezték ki, mert még csak készültek a bárány elköltésére. s így Jézus a törvényes páscha vacsorát meg nem ehetette. E két adat tehát ellentétes. Melyiknek lehet igaza? Az bizonyos, hogy a kovásztalanokkal kezdődő páscha ünnepének első napja mindig Nisan 15, a mely, miután. a zsidók holdév szerint számítottak, mindig holdtöltére esett. A berlini csillagászati intézet számítása szerint 30-ban április 6-án, csütörtökön d. u. 10—11 óra közt kezdődött a holdtölte, 33-ban pedig április 3-án, pénteken d. u. 5—6 óra közt. A synoptikusok szerint Jézus csakugyan csütörtökön este a kovásztalanok napján április 6-án tehát Nisan 15. kezdődésekor ette meg a páscha vacsorát s péntekre virradóra elfogták, délelőtt, ép a páscha első napján, április 7-én kivégezték, és este felé eltemették. János szerint pedig csütörtökön április 2-án 33-ban étkezik utoljára tanítványaival s ép a kovásztalanok napján délután, mielőtt még maga az ünnep megkezdődött volna, meghal. Miként látszik, mindkét dátum egyaránt igazolható és csak attól függ a döntés a kettő között, hogy inkább a synoptikusoknak, vagy inkább Jánosnak adunk-e igazat? — Más adatokat kell tehát tájékoztatásul keresni. Ezek közé tartozik a Rubellius Geminus és Fufius Geminus konsulatusa, mely szerint János 29. márcz. 25-én (782) halt meg. De ez nem állhat meg, mert Lukács 3, 1. szerint a fellépés éve Tiberius 15 éve = 29. már pedig Jézus u. e. évnek húsvétján, mely különben is ápr. 17-re és nem márc. 25-re esett, meg nem halhatott. — Jézus halála évének legrészletesebb dátumát Clemens Alexandrinus adja Stromata I. 21, 145 s következőkben. Clemens szerint Jézus halálától Jeruzsálem elestéig 42 év 3 hónap telt el, Jeruzsálem elestétől Commodus haláláig 121 év 10 hónap 3 nap, s minthogy Commodus 182-ről 193-ra hajló Sylvester éjjelén halt meg, így Jeruzsálem 71. év február 28-án esett el, Jézus pedig 28. decz. 28-án halt meg. Ez tehát így mit sem ér, ezért Preuschen a 3 hónapot tévedésnek veszi és 3 napra javítja ki, mely esetben a végső eredmény 29 márcz. 25, s így az előbbivel egyező. — Újabb dátumot talált azonban Prenschen Stromata I. 21, 146-ban, mely szerint Jézus Tiberius 16-ik évében, tehát 783=30-ban halt meg. De Clemens a hónapot három változatban is közli s így az teljesen megbízhatlan: márcz. 21 = Phamenoth 25; április 19 = Pharmuthi 25; április 14 = Pharmuthi 19. De ha nem az általánosan használt római, hanem az egyiptomi naptár szerint számítunk, akkor Pharmuthi 25 csakugyan április 25-re esik s így e szerint is 30 április 7-én halt meg Jézus. Az egyiptomi számítás alapján

a Gemini konszulatusa is teljesen idevág, amelyiben 29 augusztus 16 és 30. aug. 16 közt csakugyan ezek viselték e hivatalt. — A 33. évet nem fogadja el Preuschen azért, mert Jézus működésére sok idő esik, és mert 33-ban az a napfogyatkozás, melyre hivatkoznék szoktak nem husvétkor, hanem nov. 24-én volt. — Van olyan adat is, hogy Jézus 58. márcz. 25-én halt meg, de olyan is, mely szerint 49-ben 12 évi működés után feszítették meg. — Epifanius adatai teljesen megbizhatlanok és nagyon változóak. — Preuschen szerint Mark 14₁₋₂ is igazolja, hogy Jézus nem költötte el a páscha vacsorát, s így megegyezik János evangéliumával. Ezt igazolja I. Kor. 5₇₋₈, hol a páscha lefolyására történik utalás és 15. ₂₀ is, hol az ἀναρχὴ a Nisan 16-ának bekövetkezésekor este levágott és másnap bemutatott „zsengé”-re utal. Az ünnep előtti dátumot igazolja a főpapak törvénykezése, valamint a kivégzés ténye is. *Végeredmény: Jézus 30-ban április 7-én Nisan 14-én pénteken halt meg, amint azt János több helye, Márk. 14,₁ Pál apostol, a csillagászati kiszámítások, a zsidó husvét időpontja, és a későbbi husvét viták is bizonyítják.* A Nisan 15. nem palestinai eredetű, hanem pogány körben vétetett fel, mint symbolikus szám.

Hollmann. G. (Halle.) Die Unechtheit des 2. Thessalonicherbriefs. Zahn, Jülicher, Harnack s részben Wrede állításaival szemben azt vitatja, hogy I. Thess. 1,₅₋₁₁ és II. Thess. 2,₁₋₁₂-nek a parusiára vonatkozó nyilatkozata oly ellentétes, hogy azt egy ember semmiképp sem írhatta. Amott ugyanis mindenki tudja, hogy mint a tolvaj jó el a végítélet napja, emitt pedig különféle jelek előzetes feltűnése előzi meg. Hollmann ezt kiegyenlíteni nem tudja és nem látja igazoltnak az erre irányuló törekvéseket. II. 2,₁₋₁₂ nem a páli, hanem egy szintén Jézus kijelentésén alapuló, de más szempontból felfogott parusiahitre mutat, mely szerint a parusia nem egyhamar következik be és sokféle előjel előzi meg a beállását. Hollmann szerint a II Thess. levél hiteltelenségét bizonyítja: 1. az I. Thess. levéllel való rokonsága. 2. II. 2,₁₋₁₂ és I. 5₁... ellenmondása. 3. a személyi mozzanatok hiánya, 4. II. 2,₂ és II. 3,₁₇ viszonya. — Nézetem szerint Jülicherékkal szemben Hollmann nem vette fel diadalmasan a harcot.

Drews P. (Giessen) Untersuchungen zur Didache címen közöl hosszú tanulmányt, melyben a Didachének a páli levelekhez való viszonyát vizsgálván azon eredményre jut, hogy a Didaché szerzője a páli leveleket nem ismerte. Másik eredménye, hogy a Didaché szerzőjének az Úr beszédeinek valamelyes gyűjteménye állott rendelkezésére. Végül az úrvacsorára vonatkozó adatokat veszi beható vizsgálat alá.

2. szám.

Holtzmann O. (Giessen) *Das Abendmahl im Urchristentum.* Spittának a Zur Geschichte und Litteratur des Urchristentums I. 1893, 205—327 lapján tárgyalt. Die urchristlichen Traditionen über Ursprung und Sinn des Abendmahls című munkájának egyes eredményeit és állításait teszi vizsgálat tárgyává. E vizsgálatnál kapcsolatban maga is behatóan fejtegeti a szentiratoknak az úrvacsorára vonatkozó közléseit. Hosszan és igen érdekesen tárgyalja az úrvacsora szereztetésének és jelentőségének kérdését. Végső eredménykép kimondja, hogy a mikor Jézus kezében az utolsó vacsora alkalmával a kenyér véletlenül megtört, ebben ő közeli halálának előjelét ismerte fel, azért hagyta meg tanítványainak, hogy ezután tegyék szokássá a kenyér törését és emlékezzenek az ő halálára. Az Újszövetségben a úrvacsorát ezért nevezik a kenyér megtörésének. A pohár megtöltése ettől független volt, s csak a későbbi egyházi szokásban került szorosan a kenyér törése mellé. Az egész cselekmény csakis emlékkünnepnek volt számva. — E cikkekre később még visszatérek.

Waitz H. (Darmstadt) *Simon Magus in der altchristlichen Literatur.* A pseudoklementinákban indulva ki, Simon Magus történeti alakját kívánja megfesteni. Felhordja Justinus, Irenaeus, Tertullian, Hippolytus, Celsus, (Origenes) Clemens Alex., Josephus, a Péter Acta stb. adatait, megállapítja a történeti tényt, végigkíséri Simon Magust összes vándorlásain s megmagyarázza azt a történetileg téves, kortörténetileg azonban érthető tényt, hogy ezt az embert minden haeresis kezdőjéül, minden helytelenség megtestesüléseül tekintették.

Klein G. (Stockholm) *Zur Erläuterung der Evangelien aus Talmud und Midrasch.* Szerinte — igen helyesen — Jézus megértéséhez nem az alexiandriai, hanem a palestinai gondolatvilág alapos ismerése szükséges. Jézus bizonyosan a zsidók irástudóinak előadásmódját használta. Ezért a Talmud és Midras tanulmányozása első rendű fontosságú. Ezekből kitűnik, hogy minden fejtegetés valamely iráshelyhez fűződött. Hogy ez így volt Jézusnál is, azt több adat egész határozottan igazolja. Klein szerint Jézus életének egyes eseményei és bizonyos iráshelyek hatása alatt alakultak ki, a mit több példával igyekeznek igazolni. A cikknek az exegetikai anyag gyarapítása az érdeme, de tévedése a merész hypothesis-gyártás, a melynek egyik jellemző példája, hogy a Mk. 1, 12—13-ban érintett s Mt. 3, 13—17-ben részletesen elbeszélte megkísértést a Mk. 8-ban elmondott Péter-féle vallomással hozza összeköttetésbe s azt állítja, hogy a kísértő sátán maga volt Péter.

Cramer A. (Gravenhage.) *Die erste Apologie Justins.* Eredeti formáját akarja megállapítani. A cikket a 3. számban folytatja. 3. szám.

Wrede W. (Breslau.) *Zur Messiaserkennntnis der Daemonen bei Markus.* A messiási titokról szóló könyvében erre vonatkozólag mondott állításait Weisz J. Das älteste Evangelium című munkájában támadta s most itt e támadás ellen védi előbbi nézeteit.

Lincke K. (Jena.) *Simon Petrus und Johannes Markus.* Igazi tipikus terméke a modern combinativ theologiai iskolának. Márk maga is kezdettől fogva tanúja volt Jézus működésének, s mindig bizalmasa Péternek, a kinek adatai alapján írta meg már a negyvenes években az evangéliumát és annak folytatásaké a galileaiak 36-évi húsvéti tiltakozását, melynek következménye volt Jakab kivégzése, Péter elfogatása. Az általa írt Acta István megköveztetésének elbeszélésével végződött. Ekkor hagyta el Márk Jeruzsálemet 36 pünkösdje után és Antióchiában telepedett le. II. Kor. 8, 18-ban Titus útitársa Márk, a ki híres az evangéliuma miatt.

Conrat (Cohn) M. (Amsterdam.) *Das Erbrecht im Galaterbrief 3, 15—4, 7.* Igen terjedelmes cikkben tárgyalja ezt a kérdést. De nem theologiai, hanem mint a római jog profesorra, tisztán jogi szempontból.

Clemen C. (Bonn.) *Miscellen zu den Paulusakten* címen a Schmidt által legújabbán kiadott kopt nyelvű munkának a szerkesztését és történeti értékét teszi szóvá.

Greszmann H. (Kiel.) *Studien zum syrischen Tetraevangelium,* címen hosszabb tanulmányt kezd, melyet azonban ez évfolyamban nem végzett be.

4. szám.

A folyóirat tulajdonosa a lap élén Usenert ünnepli 70. születésnapján, s minden egyes cikk az ő tiszteletére és az ő munkásságát érintő témákról készült.

Corssen P. (Berlin.) *Die Vita Policarpi* címen igen terjedelmes tanulmányt közöl.

Spitta Fr. (Strassburg.) *Beiträge zur Erklärung der Synopiker.* A Messiás tűzkeresztségéhez, Márk evangéliumának bekezdéséhez, a Jézus keresztelésékor elhangzott mennyei szózatához, és a leszálló galambhoz, a megkisérlés történetében említett vadállatokhoz, nemcsak az ő testamentumból és általában a régi irodalomból hoz fel párhuzamos képzeteket és utalásokat, hanem felvilágosító, sokszor valóban hasznos megjegyzéseket is fűz az adatokhoz. Tanulmányát a jövő évfolyamban folytatni fogja.

Conybeare F. Dialogus de Christi die natali, czímen örmény és latin codex alapján azt a nevezetes párbeszédet közli szó szerint, a mely Jézus születésének pontos meghatározását tartalmazza. Folyóiratunk legközelebbi számában a párbeszédet magyar fordításban fogom közölni.

Wendland P. Σωτηρ czímen vallásörténeti tanulmányt közöl. Adatokkal igazolja, hogy ez elnevezést istenek, héroszok, természeti elemek, emberek egyaránt viselték. „Sótér mindig a segítő, a ki gyógyulást, menekvést hoz.“ E formába új tartalmat öntött a keresztyénség, a mely Jézust a világ megváltójává tette. A sótér elnevezéssel megkönnyítette a pogányságnak is a Jézus messianitásának megértését és elfogadását. Soltau nyíltan hirdeti, hogy az evangélium írói tudatosan helyezték szembe Krisztust Augusztus császárral. Wendland csak annyira megy, hogy mert a keresztyénség, a mikor a császárkultus ellen harczolt, annak bizonyosan sok elemét felvette, igen érdekesnek tartaná annak kimutatását, mennyit tulajdonított el az udvari költészet, szónoklat és történetírás színeiből is? —

Wrede W. (Breslau.) Zur Heilung des Gelähmten (Mk. 2, 1...). Az egésztest mesterséges összeállításnak s nem eredeti történetnek tartja. Jézus e szavai: „A te bűneid meg vannak bocsátva“ csak kihívás az ezt követő vita megindítására. Ugyancsak Wrede már e cikkében is foglalkozik az „emberfia“ kifejezéssel, de külön is tárgyalja azt e füzet végén. Vitatja, hogy Jézus magáról sohasem használta e szót.

Közli: *Raffay Sándor.*